

JONA VERZET ZICH

In mijn vakanties in het zuiden maak ik graag boottochtjes. Vaak met een veerdienst, even overvaren van het vasteland naar een eilandje. Vanaf het water ziet alles er anders uit. En het is ook een beetje spannend, ik kijk op zo'n boot altijd waar de zwemvesten te vinden zijn. Varen vind ik meestal heel plezierig, maar niet altijd. Soms kan ik zomaar zeeziek worden. Tijdens één overtocht, lang geleden, was ik zo beroerd, dat ik, uitgeput en liggend op een benedendek in slaap ben gevallen. Mijn lichaam kon niet anders dan zich overgeven aan de slaap.

Zou Jona ook zeeziek zijn geweest, liggend in een diepe slaap, daar onder in het ruim van het schip? Of was er toch iets anders aan de hand? Die diepe slaap tijdens zo'n heftige storm roept vragen op. Het verbaast in ieder geval de andere opvarenden en ook de gezagvoerder van het schip, die hem komt zoeken. Want deze storm is zo hevig en onverklaarbaar, die moet van hogerhand zijn veroorzaakt. En dan blijkt het dat Jona de schuld is van deze storm, omdat hij zijn god, de god van Israël de rug heeft toegekeerd. Wanneer zij hem in zee werpen komt de storm tot bedaren. Jona verdwijnt in de diepte van de zee en lijkt daarmee te ontkomen aan zijn opdracht.

Maar de God van Jona brengt grootse krachten in werking om zijn profeet aan zijn opdracht te houden. Waarheen Jona ook vlucht, God weet hem te vinden. Uiteindelijk gaat Jona wél naar Nineve om Gods woord te laten horen. Daar gebeurt iets bijzonders: omdat de mensen tot inkeer komen, komt God ook tot inkeer. De stad wordt gespaard en Jona is kwaad. Een spannend verhaal, vol grote gebaren, tegenstellingen en sterke contrasten.

Als literair geschrift staat Jona tussen de kleine profeten. Het neemt een bijzondere plaats in, want eigenlijk bevat het geen profetenwoorden, zoals de andere profetische geschriften. De hoofdpersoon, Jona de zoon van Amittai, was profeet ten tijde van koning Jerobeam II, in de 8^e eeuw v.Chr. Omdat het verhaal zeker 3 eeuwen later op schrift werd gesteld, in een periode waarin de Assyrische overheersing al lang was geweken en de oude hoofdstad van het Assyrische rijk, Nineve, reeds lang verwoest en in puin lag, kunnen we het boekje Jona niet lezen als een historische profetie. Waarschijnlijk kunnen we haar het beste zien als een beeldende novelle die haar lezers iets wil leren over wat het betekent om profeet te zijn van de Eeuwige. Als een profeet de boodschapper is van God, wat voor God zet hij dan neer, een oordelende, wraakzuchtige God, of een barmhartige God die uit is op verzoening?

Jona, de profeet tegen wil en dank, de dienstweigeraar, worstelt met deze vraag. Hij worstelt met God. Hij spreekt zichzelf tegen. Hij erkent God als zijn redder, die hem zelfs in de diepte van de zee opzoekt en omhoog tilt. In ontroerende psalmwoorden dankt hij God voor zijn leven en wil hij niets liever dan hem dienen en gehoorzamen als zijn profeet. Hij belooft het woord van God te brengen aan Nineve. Maar later, als God de talrijke inwoners van die grote stad heeft gered en zich wederom heeft laten zien als een God die genadig en liefdevol is, maakt Jona hem juist hierom verwijten. God zou zijn oordeel consequent moeten uitvoeren! Vergeten lijken zijn woorden van overgave en dienstbaarheid. In de vis, op het dieptepunt van zijn leven, in zijn niet-meer-leven, kan hij het: zich overgeven aan de wil van God. Maar in de actieve vorm van het uitvoeren van zijn profetische opdracht kan hij het niet: hij blijft zich verzetten. Zou het zo kunnen zijn, dat wie is aangekomen op het dieptepunt alleen nog maar psalmwoorden op de lippen kunnen komen? en dat alleen die oude woorden, aangereikt en overgeleverd vanuit de traditie, levensreddend kunnen zijn, op een moment dat je het echt niet meer weet, en alle verzet wel moet opgeven?

Zelfs de inwoners van Nineve geven hun verzet op. Zij neigen hun oor naar de niet mis te verstane prediking van Jona. Zij geven zich over, zodat de stad gered kan worden. Ook zij, niet-joden, worden kinderen van deze barmhartige God. Voor Israël vertegenwoordigde Nineve vijandschap, en het kwaad. Hoe betekenisvol is het dan niet, dat deze vijand door God wordt omarmd? En hoe vreugdevol zou deze redding niet moeten zijn voor een profeet van deze liefdevolle God? Jona kan zich echter niet verheugen. Hij keert weer terug naar zijn oude verzet. Waar komt dit toch vandaan? Een mens verzet zich alleen, als hij een dreiging ervaart. Zo'n dreiging kan bestaan in een reëel, fysiek gevaar dat op ons afkomt, zoals het wilde dier dat de mens op de prairie dreigt aan te vallen. Onmiddellijk

ontstaat dan de 'vecht of vlucht' reactie die sinds de tijd van onze jagende voorouders in ons systeem ingebakken zit. De dreiging met fysiek gevaar kennen we nog steeds, maar veel meer ervaren we andersoortige bedreigingen, die zich meer in de sociale, intermenselijke sfeer afspelen. Nog steeds kunnen mensen in een storm overboord slaan, maar ook kunnen we aangevallen worden door een baas of collega, door dreiging met baanverlies, statusverlies, of door zoiets ongrijpbaars als een economische crisis. En het hoeft niet eens een concreet waarneembare dreiging te zijn, het kan ook een herinnering aan een eerdere ervaring zijn, die ons brein als 'bedreigend' heeft opgeslagen en die tot een 'vecht of vlucht' reactie leidt.

Wat zou Jona als bedreigend ervaren kunnen hebben? Wat maakt, dat hij maar blijft vluchten, tot in de dood aan toe? In de commentaren worden ons ter verklaring twee gedachtelijnen aangereikt. De eerste is, dat Jona zich verzet tegen God, omdat die zijn bemoeienis, liefde en barmhartigheid uitstrekt tot ver buiten Israël. Het heil is ook bedoeld voor de volken, voor de oude vijanden. Dit is een boodschap die Jona niet wil brengen. Hij kan zich hiermee niet verenigen, het grotere perspectief is voor hem een maatje te groot, een vijand blijft altijd een vijand.

Een andere opvatting is, dat Jona niet als valse profeet te boek wil komen te staan. Een valse profeet valt door de mand wanneer het door hem aangekondigde oordeel niet uitkomt. Wanneer Nineve voor de ondergang wordt gered, zal blijken dat Jona geen ware profeet is, maar een valse. Van begin af aan heeft Jona het vermoeden dat God wel eens berouw zou kunnen tonen over zijn voorgenomen besluit. Want zijn God is een barmhartige God, die niets liever wil dan dat de mensen tot inkeer komen. Als de mensen berouw tonen, toont God ook berouw. Van zo'n God die als het ware van mening kan veranderen, wil Jona niet getuigen. Hij wil, dat God consequent is in wat hij doet en zegt.

Niet mee kunnen gaan in een ruimer perspectief dan het jouwe. De angst om door de mand te vallen als valse profeet. Dit zijn allebei symptomen van een rechtlijnige persoonlijkheid. Jona wil vóór alles een consequente God, want dat past bij zijn eigen opvattingen. Hij is zo iemand van: een man, een man, een woord, een woord. Er is bij hem geen ruimte voor de nuance. En dat botst met de veelkleurige en weerbarstige werkelijkheid. Met de werkelijkheid van mensen die niet altijd kiezen voor het eigenbelang of voor de grote winst, maar die zich bekommeren om een ander. In alle grote wereldsteden gaan veel dingen fout, maar niet alles. Er gaat ook wel eens iets goed. Van voedselbank tot burenhulp, er zijn altijd tekenen en werken van barmhartigheid te vinden. En de rechtlijnigheid van Jona, en die van mij, en die van ons allemaal, botst ook met de werkelijkheid van God. Als er iets duidelijk wordt uit dit verhaal, dan is het wel dat God helemaal niemand wil verliezen. Hij spoort ons op, hij gaat eindeloos achter zijn mensen aan, hij grijpt ons liefdevol en stevig bij onze lurven. Hij wil ons alleen maar beschermen, behoeden, bewaren, bevrijden.

In onze tijd kan de profeet Jona, hoe 'gekleurd' hij er in het verhaal ook op staat, een belangrijk, profetisch geluid laten horen. Een tegengeluid in een tijd van polarisatie. Zodat we het niet gewoon gaan vinden, of er onverschillig voor worden. Voor het adagium van 'je moet je profileren', voor tot het uiterste consequent willen zijn, - in de politiek, als land -, en daardoor zonder nuance en mededogen. Jona is de geschiedenis ingegaan als de profeet van de verzoening. In het Jodendom wordt de boekrol nog altijd gelezen op Jom Kippoer, als wordt gevierd dat God zich met zijn volk verzoent. In de christelijke iconografie vinden we vele afbeeldingen van Jona in de vis, in de diepte van de zee, en van Jona die wordt uitgespuwd, op het droge. Ten teken van opstanding, redding uit de dood. Want in de evangeliën wordt Jona aangehaald als 'voorzégger' van Jezus. Jezus spreekt van 'het teken van Jona' die na drie dagen en drie nachten in de buik van het zeemonster door God werd gered. Zo zal hij zelf, ook na drie dagen en drie nachten, uit de dood worden opgewekt. Een ander teken zullen de mensen niet krijgen van de Mensenzoon. Het teken van Jona wordt dus een ereteken!

Goed nieuws voor ieder die zich soms of wel vaker verzet tegen zijn of haar levenslot. Wat er op je bordje komt lijkt soms een onmogelijke opdracht in te houden. Je kunt ertegen vechten, je kunt ervoor vluchten. Maar altijd mag je erop vertrouwen dat je gevonden zal worden. Aan Gods liefde kan je niet ontkomen.

Nini Valeton

Gelezen: Jona 2, 3 en 4